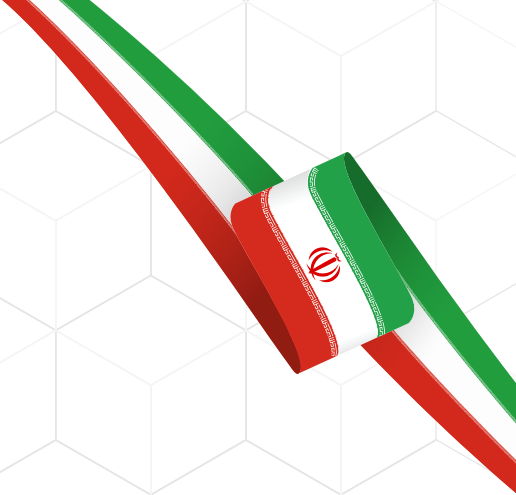

مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

شناسایی و تحلیل پیشران های کلیدی آمایش منطقه ای

(براساس تحلیل های کمی و آینده پژوهی)

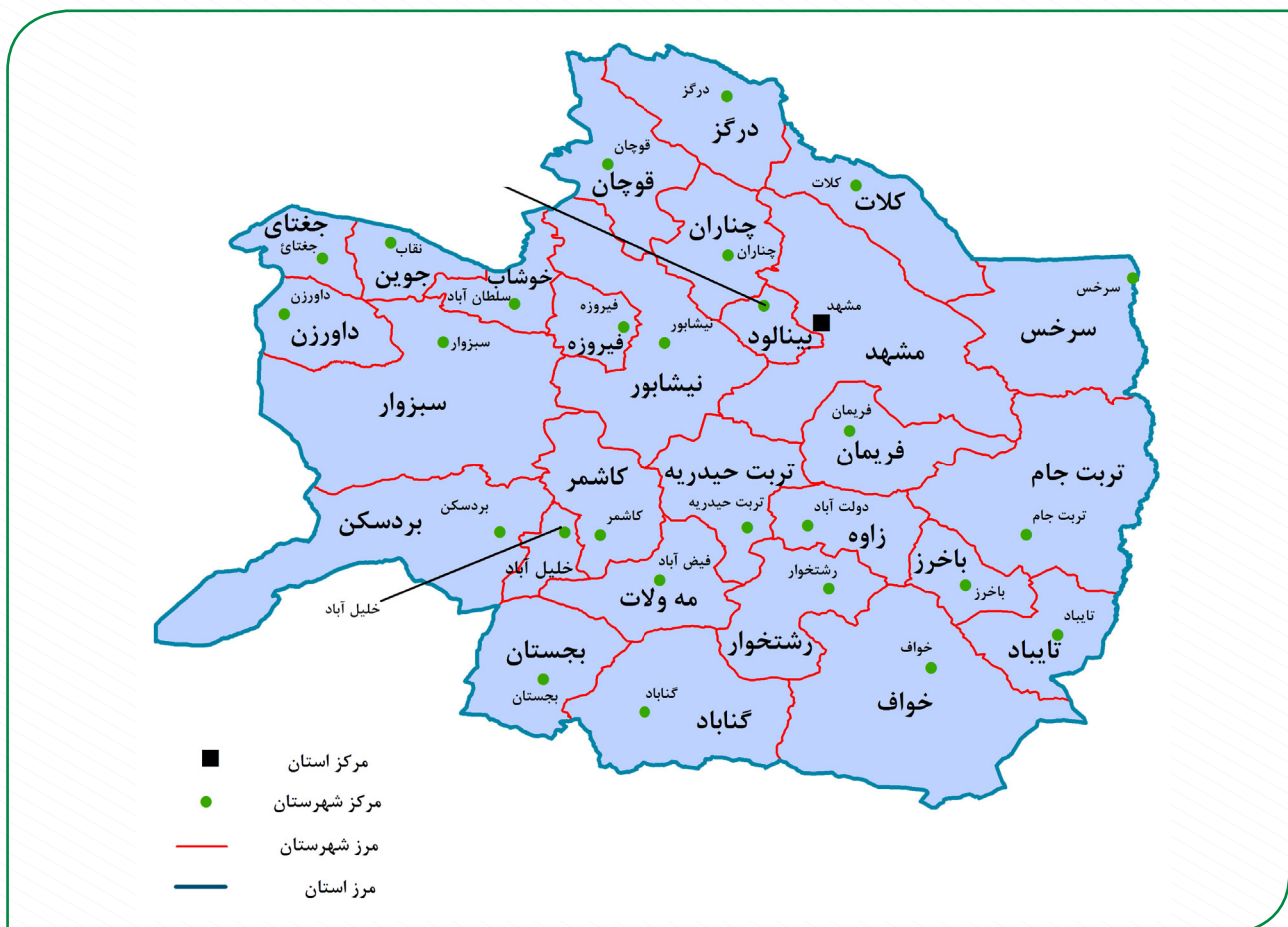
استان خراسان رضوی

مهر ۱۴۰۲

استان خراسان رضوی

یکی از اهداف اصلی آمایش سرزمین و برنامه‌های کلان توسعه کشور تاکید بر گسترش فعالیت‌های صنعتی در فضای جغرافیایی و تخصص‌یابی منطقه‌ای برای شکل‌گیری تقسیم کار فضایی است. تمرکز فعالیت‌های صنعتی در چند نقطه خاص کشور و توزیع نامتوازن آنها در پهنه‌ی سرزمین به یکی از مهم‌ترین چالش‌های، فراروی سیاست‌گذاران و آحاد مردم تبدیل شده است. در واقع سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی صحیح اقتصادی در هر کشوری مستلزم شناخت امکانات و قابلیت‌های تولیدی و تجاری مناطق مختلف است. براین اساس مستند حاضر به بررسی نتایج «طرح شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی آمایش منطقه‌ای براساس تحلیل‌های کمی و آینده‌پژوهشی» به تفکیک استان‌ها به ترتیب فهرست ذیل ارائه شده است.

- بخش ۱. اولویت‌ها و مزیت‌های تولیدی استان براسناد مصوب ملی و استانی آمایش سرزمین؛
- بخش ۲. مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)؛
- بخش ۳. بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای؛
- بخش ۴. نتایج مطالعات آینده‌پژوهی.

بخش ۱

حوزه‌های دارای اولویت توسعه صنعت، معدن و تجارت استان براساس مطالعات آمایش سرزمین

شهرستان‌ها یا نقاط مستعد توسعه	عنوان فعالیت	حوزه
باخزر، بجستان، بردسکن، بینالود، تابیاد، تربت جام، تربت حیدریه، جغتای، جوین، چناران، خلیل‌آباد، خوف، خوشاب، داورزن، درگز، رشتخوار، زاوه، زبرخان، سبزوار، سرخس، صالح‌آباد، فریمان، فیروزه، قوچان، کاشمر، کلات، گناباد، مشهد، مه‌ولت، نیشابور، منطقه ویژه اقتصادی سرخس	صنایع غذایی منسوجات	صنعت
مشهد، نیشابور	پوشاک	
مشهد	دبافی و عمل‌آوردن چرم	
بینالود	تولید چوب و محصولات چوبی	
تربت حیدریه، جغتای، درگز، زبرخان، فریمان، فیروزه، مشهد	تولید کاغذ و محصولات کاغذی	
مشهد	انتشارات و چاپ	
باخزر، بجستان، بردسکن، بینالود، تابیاد، تربت جام، تربت حیدریه، جغتای، جوین، چناران، خلیل‌آباد، خوف، خوشاب، داورزن، درگز، رشتخوار، زاوه، زبرخان، سبزوار، سرخس، صالح‌آباد، فریمان، فیروزه، قوچان، کاشمر، کلات، گناباد، مشهد، مه‌ولت، نیشابور، منطقه ویژه اقتصادی سرخس	صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی و پتروشیمی و دارویی	
تربت حیدریه، جغتای، جوین، درگز، زبرخان، سبزوار، فریمان، فیروزه، مشهد	صنایع لاستیک و پلاستیک	
بجستان، تابیاد، تربت جام، تربت حیدریه، جغتای، چناران، خوف، رشتخوار، زاوه، سبزوار، فیروزه، کاشمر، گناباد، مشهد، نیشابور	تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی	
بردسکن، تربت حیدریه، جغتای، خوف، زبرخان، سبزوار، فیروزه، قوچان، مشهد، نیشابور	تولید فلزات اساسی	
فیروزه	تولید محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین‌آلات و تجهیزات	
تربت حیدریه، جغتای، جوین، چناران، زبرخان، سبزوار، قوچان، مشهد، نیشابور	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده در جای دیگر	
چناران، زبرخان، مشهد، نیشابور	تولید ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی طبقه بندی نشده در جای دیگر	
چناران، مشهد	تولید رادیو و تلویزیون و دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	
مشهد، نیشابور	تولید تجهیزات پزشکی و اپتیکی	
سبزوار، مشهد، نیشابور	تولید وسایل نقلیه موتوری و تریلر و نیم تریلر	
بینالود، سبزوار، فیروزه، مشهد، نیشابور	تولید مبلمان و مصنوعات طبقه بندی نشده در جای دیگر	
تربت حیدریه	صنایع بازیافت	
بجستان، بردسکن، بینالود، تابیاد، تربت حیدریه، جغتای، خوف، رشتخوار، زاوه، سبزوار، فیروزه، کاشمر، گناباد، مشهد، مه‌ولت، نیشابور	استخراج سنگ‌های فلزی (آهن، مس، طلا، منگنز، کرومیت، سرب و روی)	معدن

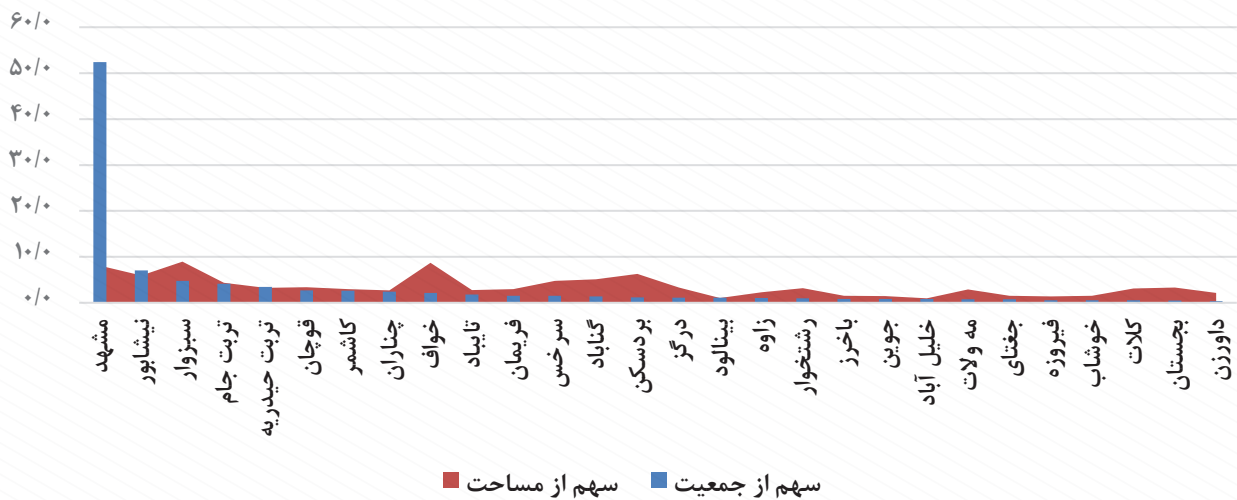

شهرستان‌ها یا نقاط مستعد توسعه	عنوان فعالیت	حوزه
بجستان، بردسکن، تایباد، تربت جام، تربت حیدریه، جغتای، جوین، چناران، خواف، درگز، زاوه، سبزوار، فریمان، فیروزه، کاشمر، گناباد، مشهد، نیشابور	استخراج سایر سنگ‌های معدنی (خاک صنعتی، سیلیس، کائولن، دولومیت، باریت، تالک، مرمیت، سنگ چینی، گرانیت، سنگ آهک، سنگ لاشه، فیروزه، عقیق، گارنت)	تجارت
بجستان، بردسکن، بینالود، تایباد، تربت جام، تربت حیدریه، جغتای، جوین، چناران، خلیل‌آباد، خواف، خوشاب، داورزن، درگز، رشتخوار، زاوه، زبرخان، سبزوار، سرخس، فریمان، فیروزه، قوچان، کاشمر، کلات، گناباد، مشهد، مه‌ولایت، نیشابور، منطقه ویژه اقتصادی سرخس	بازرگانی، خدمات پشتیبان تولید	

بررسی ساختار مطلوب توسعه صنعت، معدن و تجارت استان به لحاظ آمایش سرزمین حاکی از آن است که رشته فعالیت صنایع غذایی، منسوجات، مواد و محصولات شیمیایی و صنایع کانی‌های غیرفلزی بیشترین فراوانی را در سطح شهرستان‌های استان به لحاظ استعداد استقرار واحد صنعتی دارند این رشته فعالیت‌ها در حال حاضر سهم ۴۳٫۲ درصدی از صنایع فعال استان را به خود اختصاص داده‌اند.

بخش ۲ مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)

سهم از مساحت و جمعیت کل استان

- جمعیت استان خراسان رضوی (میلیون نفر) ۶٫۴ (سهم از کل کشور ۸٫۱)
- مساحت استان خراسان رضوی (کیلومتر مربع) ۱۱۹۰۶۴ (سهم از کل ۷٫۳)

جمعیت و مساحت دو فاکتور اصلی هستند که در بستر زمان و مکان و درکنش متقابل با سطح تکنولوژیکی جوامع، تراکم‌های شهری را رقم می‌زنند؛ بررسی نسبت بین جمعیت و مساحت یکی از نشانه‌های عدم تعادل در مناطق است؛ همانطور که در نمودار مشاهده می‌شود شهرستان مشهد ۸ درصد از مساحت و ۵۲ درصد از جمعیت استان را به عنوان مرکز استان در خود جای داده‌است.

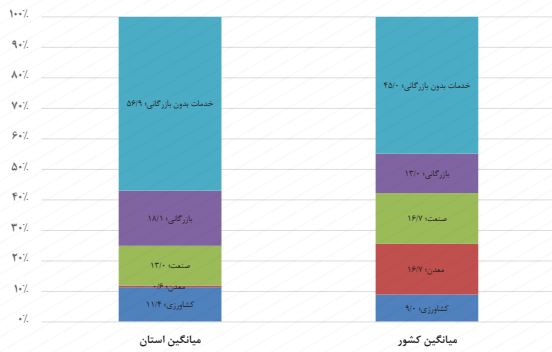

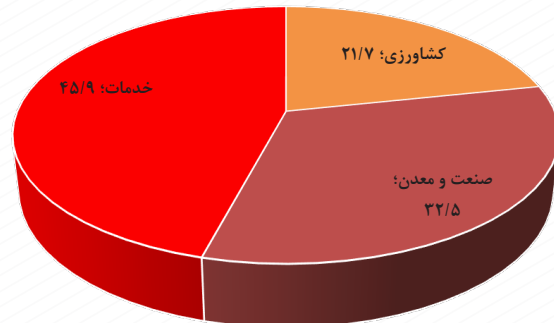
بخش ۲

مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)

سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی استان خراسان رضوی

سهم اشتغال بخش‌های اقتصادی استان خراسان رضوی

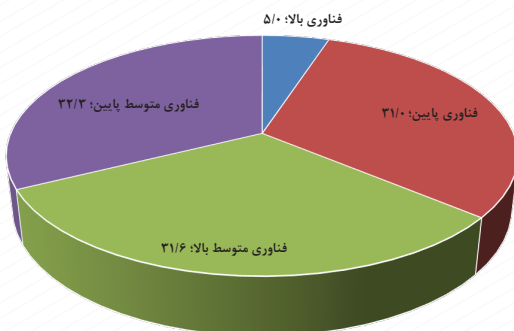
بررسی سهم اشتغال و ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی حاکی از آن است که سهم بخش کشاورزی استان خراسان رضوی به مراتب از کل کشور بالاتر است. پتانسیل‌های گردشگری و شرایط مرزی استان منجر به افزایش سهم خدمات و بازرگانی شده است.

بخش ۳

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

تعداد کارکنان (نفر)	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	تعداد کارگاه	آمار سال ۱۳۹۸
۲۹۰۳۸۱۶	۴۶۵۰۹۰۰	۲۹۱۴۸	کل کشور
۱۱۶۷۹۸	۱۶۷۶۹۸	۲۲۶۸	خراسان رضوی
۴	۳٫۶	۷٫۸	سهم استان از کل کشور

سطح فناوری صنایع استان خراسان رضوی-۱۳۹۸

استان خراسان رضوی سهم ۷٫۸ درصدی از تعداد کارگاه‌های بخش صنعت کشور. سهم ۳٫۶ درصدی از ارزش افزوده و ۴ درصدی از شاغلین صنعت کشور را به خود اختصاص داده است.

دو رشته صنایع غذایی و تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، ۴۶٫۳ درصد از صنایع فعال استان را به خود اختصاص داده‌اند.

۶۳٫۳ درصد صنایع استان از فناوری پایین و متوسط پایین برخوردارند.

بررسی اشتغال هر بنگاه به تفکیک رشته فعالیت، حاکی از آن است که دو رشته فعالیت صنایع آشامیدنی و منسوجات با اشتغال بالایی ۱۰۰ نفر در این استان وجود ندارد.

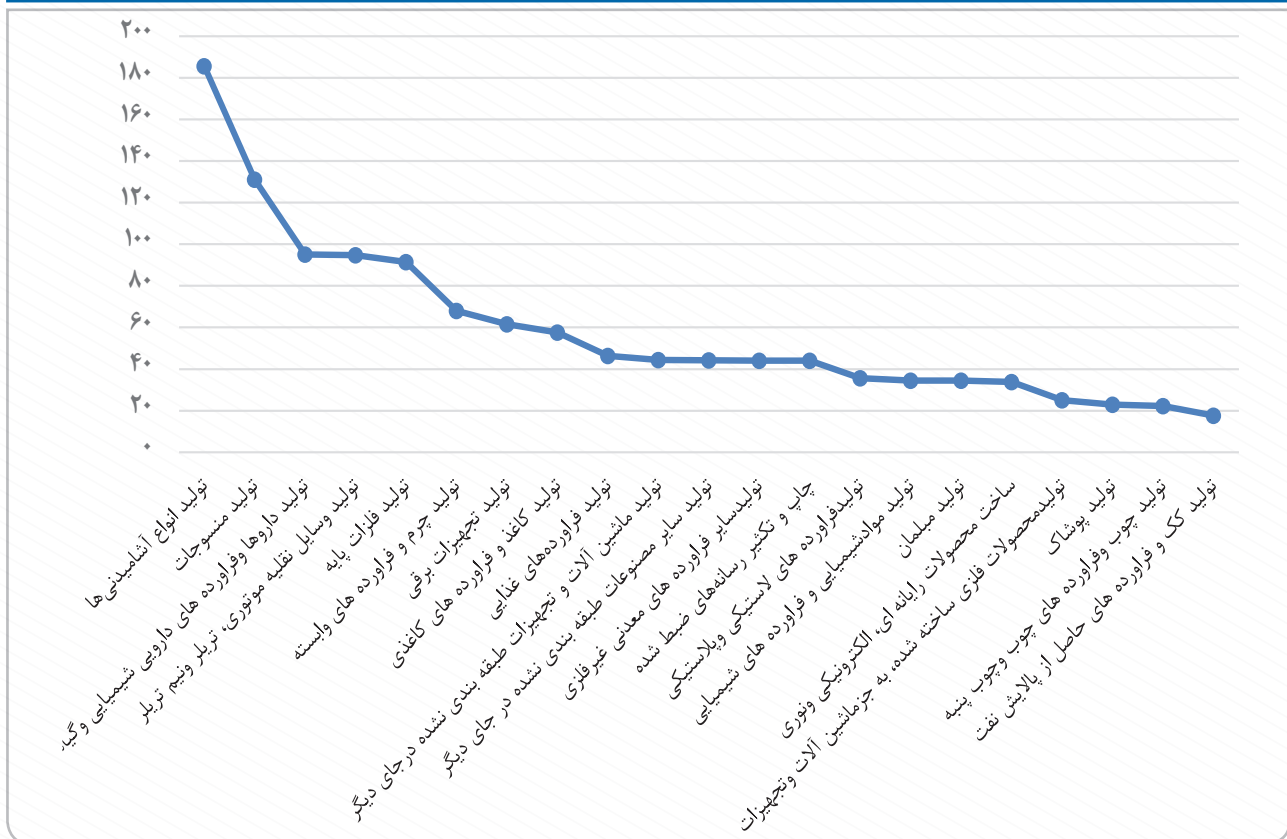
بخش ۳

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

ترکیب تعدادی صنایع موجود استان-۱۳۹۸ / تعداد

میانگین اشتغال هر بنگاه به تفکیک رشته فعالیت

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

بخش ۳

شاخص ضریب ساختاری استان خراسان رضوی ۹۸-۱۳۹۰

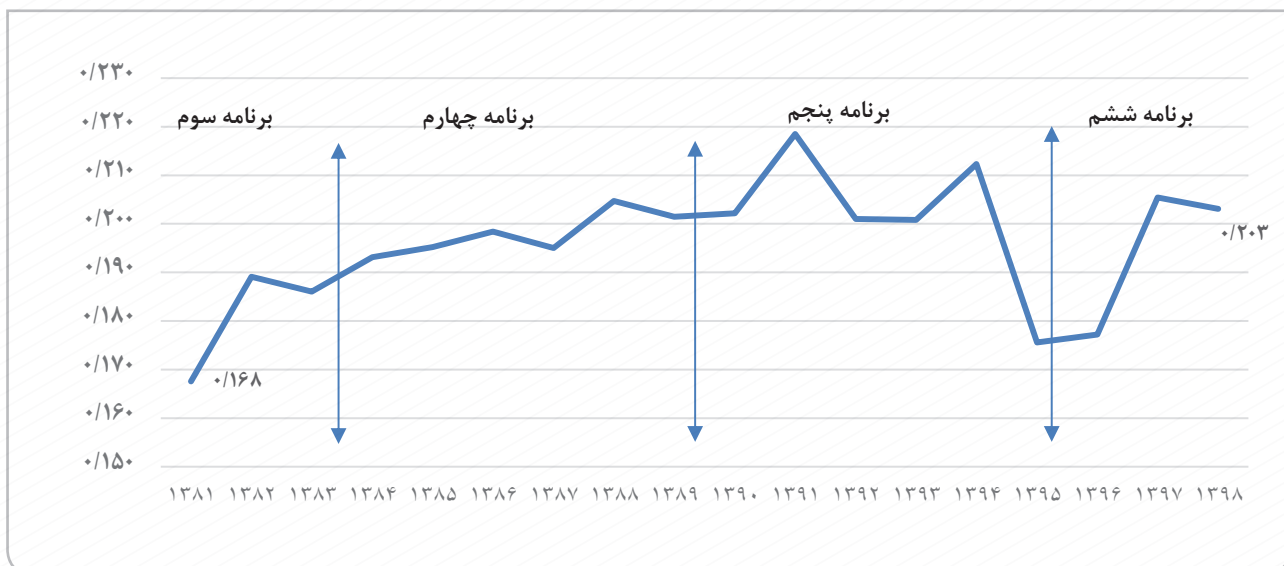
خدمات	بازرگانی	صنعت	معادن	کشاورزی	عنوان
۹۸٫۵	۱۰۱٫۹	۱۰۰٫۳	۱۰۱	۱۰۴٫۴	خراسان رضوی
۹۹٫۷	۱۰۲٫۲	۱۰۲	۹۶٫۷	۱۰۴	میانگین کل کشور

شاخص تغییرات ساختاری، توان اقتصادی و تمرکز ارزش افزوده یک فعالیت اقتصادی را نسبت به سال پایه (۱۰۰) نشان می‌دهد، بدین ترتیب که هراندازه میزان آن نسبت به سال پایه افزایش یافته باشد، بیانگر مقدار وسعت و رشد فعالیت اقتصادی مورد نظر در مقایسه با سایر فعالیت‌ها است. فعالیت‌هایی که در مقایسه با سایر فعالیت‌ها از رشد ارزش افزوده بیشتری برخوردار بوده‌اند و توانسته‌اند توان اقتصادی خود را حفظ کنند یا افزایش دهند، بیش از سایر فعالیت‌ها، تحت تاثیر سیاست‌های اقتصادی با تغییرات ساختاری قرار گرفته‌اند. نتایج محاسبات شاخص ضریب ساختاری استان حاکی از آن است که بخش معدن بهترین عملکرد بخش‌های اقتصادی استان را طی یک دهه منتهی به ۱۳۹۸ داشته است. ضمن اینکه بخش معدن استان در مقایسه با کل کشور نیز عملکرد بالاتری داشته است.

ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای استان خراسان رضوی

۰٫۲۰۳	مقدار شاخص ۱۳۹۸
۱٫۱۳	متوسط رشد سالانه شاخص طی دوره ۹۱-۱۳۹۸ (درصد)
۲۱٫۱	تغییرات طی دوره ۸۱-۱۳۹۸ (درصد)

رشد شاخص تخصصی شدن منطقه‌ای استان (۹۸-۱۳۸۱)/درصد

- ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای، عددی بین صفر و یک است که هرچه به یک نزدیکتر، نشان‌دهنده تخصصی شدن بیشتر است. هدف از تخصصی شدن منطقه‌ای آن است که هر منطقه براساس مزیت‌ها و شایستگی‌های خود در چهارچوب سیاست‌های کلان سرزمینی در چند رشته فعالیت از فعالیت‌های اقتصادی، نقش تخصصی ایفا کرده و براساس آن با مناطق دیگر همکاری پیرامونی برقرار کند.
- روند تغییرات ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای، طی دوره ۹۸-۱۳۸۱ به طور متوسط رشد ۱۳٫۳٪ داشته است.
- بررسی روند تغییرات آن براساس برنامه‌های توسعه نیز حاکی از آن است که در اوایل برنامه پنجم روند افزایشی قابل مشاهده است. این در حالی است که در اواسط برنامه ششم روند افزایشی مشاهده می‌شود.
- ضریب مکانی، معیاری است که نشان می‌دهد رشته فعالیت‌های خاص در یک منطقه نسبت به کل متمرکزتر است؛ بدین ترتیب که در صورتیکه ضریب مکانی یک فعالیت صنعتی از عدد یک بزرگتر باشد نشان‌دهنده فعال و متمرکز بودن این فعالیت صنعتی در منطقه مدنظر نسبت به کل اقتصاد است و بالعکس هر چه میزان ضریب بهره‌مکانی در یک فعالیت صنعتی در منطقه بزرگتر باشد، نشان‌دهنده تخصص بیشتر منطقه مدنظر در آن فعالیت است. نتایج محاسبات ضریب مکانی برای دوره ۱۸ ساله ۹۸-۱۳۸۱ به شرح جدول ذیل است.

صنایع کارخانه‌ای پیشرو در استان خراسان رضوی

کد آیسیک	توضیحات	۱۳۸۱	۱۳۹۸	ضریب تغییرات طی دوره (درصد)	میانگین ۱۰ سال اخیر
۱۵۱۱	دبای و پرداخت چرم؛ پرداخت و رنگرزی خز	۳,۲۸	۵,۱۵	۳۹,۹۸	۶,۹۲
۱۱۰۴	تولید نوشابه‌های بدون الکل، آب معدنی و سایر آب‌های پرشده در بطری	۵,۳۹	۴,۵۰	۰,۶۱	۵,۶۷
۲۷۴۰	تولید تجهیزات روشنایی برقی	۵,۲۶	۵,۸۹	۱۸۴,۷۳	۳,۵۲
۱۰۷۹	تولید سایر فرآورده‌های غذایی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۴,۵۴	۴,۴۵	۷۲,۹۶	۳,۴۶
۲۹۲۰	تولید بدنه (اتاق) وسایل نقلیه موتوری و ساخت تریلر و نیم تریلر	۰,۰۰	۴,۵۹	۵۵۰,۸۵	۲,۹۶
۲۸۲۵	تولید ماشین‌آلات عمل‌آوری مواد غذایی، نوشیدنی‌ها و دخانیات	۱,۳۶	۲,۸۷	۴۶,۷۹	۲,۴۳
۲۵۹۱	چکش کاری، پرسکاری، قالب زنی، پتک کاری، شکل دهی فلزات باغلتک و متالورژی گردها	۰,۰۰	۳,۰۲	۷۶,۵۸	۲,۳۹
۱۰۵۰	تولید فرآورده‌های لبنی	۱,۷۷	۲,۳۳	۶۴,۶۰	۲,۱۸
۱۰۸۰	تولید غذای آماده حیوانات	۱,۳۸	۲,۹۵	۵۷,۱۳	۲,۱۱
۲۶۵۱	ساخت تجهیزات اندازه‌گیری، آزمون، راهبری و کنترل	۳,۱۸	۲,۵۰	۲۳۱,۰۳	۲,۰۱
۱۰۴۰	تولید روغن‌ها و چربی‌های گیاهی و حیوانی - بجز روغن ذرت	۰,۹۳	۰,۹۷	۱۰,۵۶	۱,۹۶
۲۸۱۶	تولید تجهیزات بالا بروجا بجاکننده	۰,۰۰	۵,۸۴	۴۱۵,۰۲	۱,۹۴
۲۵۹۲	عمل‌آوری و روکش کردن فلزات؛ ماشین کاری	۰,۹۶	۲,۲۸	۵,۵۶	۱,۹۱
۱۸۱۱	چاپ	۰,۸۲	۱,۸۴	۸۶,۸۵	۱,۹۰

صنایع کارخانه‌ای پیشرو در استان خراسان رضوی				
کد آیسیک	توضیحات	۱۳۸۱	۱۳۹۸	ضریب تغییرات طی دوره میانگین ۱۰ سال اخیر (درصد)
۲۹۳۰	تولید قطعات و لوازم الحاقی وسایل نقلیه موتوری	۲,۴۱	۲,۴۰	۲۹,۶۰
۲۳۹۴	تولید قطعات و لوازم الحاقی وسایل نقلیه موتوری	۰,۹۹	۱,۰۳	۶,۴۲
۲۷۱۰	تولید موتور برقی، دینام و ترانسفورماتور و دستگاه‌های توزیع و کنترل برق	۱,۰۹	۱,۲۸	۳۹,۳۸
۱۰۶۱	تولید فراورده‌های آسیاب غلات	۲,۶۵	۲,۴۶	۱۶۷,۳۰
۲۸۲۲	اره برقی ثابت - تولید	۰,۱۴	۷,۰۰	۱۱۱۵,۴۴
۱۷۰۲	تولید کاغذ فانوسی و مقوای زنبوری و سایر وسایل بسته‌بندی کاغذی و مقوایی	۰,۴۶	۱,۹۹	۹۳,۳۴
۲۳۹۲	تولید مواد ساختمانی از خاک رس	۱,۴۲	۲,۱۲	۶۰,۹۰
۲۳۹۵	تولید کالاها ازبتون و سیمان و گچ	۱,۸۳	۲,۲۵	۵۹,۳۷
۱۷۰۱	تولید خمیر کاغذ، کاغذ و مقوا	۰,۸۳	۰,۵۸	۴۰,۸۴-
۲۵۱۱	تولید محصولات فلزی سازه‌ای	۰,۵۳	۱,۸۳	۲۲,۲۷
۲۲۲۰	تولید فراورده‌های پلاستیکی - به جز کفش	۰,۵۴	۱,۲۴	۲۲,۸۵
۲۳۹۹	تولید سایر فراورده‌های معدنی غیر فلزی طبقه بندی نشده در جای دیگر	۱,۰۳	۱,۷۹	۶۲,۷۲
۲۸۱۳	تولید سایر پمپ‌ها، کمپرسورها، شیرها و سوپاپ‌ها	۰,۶۱	۱,۲۹	۵۶,۴۳
۳۱۰۰	تولید مبلمان	۱,۳۷	۲,۵۲	۱۸۵,۲۷
۲۵۹۳	تولید آلات برنده و ابزار دستی و یراق آلات عمومی	۱,۱۸	۱,۶۴	۲۰,۱۳
۲۸۱۹	تولید سایر ماشین‌آلات با کاربرد عام	۲,۰۷	۱,۶۱	۳۶,۷۳

ماخذ: محاسبات تحقیق بر اساس داده‌های کارگاه‌های صنعتی مرکز آمار ایران

نتایج مطالعات آینده‌پژوهی

بخش ۴

برای شکل‌دهی آینده صنعت، معدن و تجارت در کشور با توجه به ملاحظات آمایش سرزمین، طی مطالعات آینده‌پژوهی ۱۰ پیشران کلیدی ۱. انقلاب صنعتی چهارم، ۲. مسئولیت‌های اجتماعی و تاکید بر رفاه اجتماعی، ۳. نقش دانشگاه‌ها در بخش صنعت، معدن و تجارت، ۴. منابع جدید انرژی، ۵. همگرایی علوم فوتونیک، ۶. تغییرات جمعیت‌شناسی و افزایش شهرنشینی، ۷. سیاست‌های دولت در ابعاد ملی و بین‌المللی، ۸. تغییرات اقلیمی و اثرات زیست‌محیطی، ۹. اقتصاد چرخشی و کربن‌زدایی و ۱۰. مدیریت آب در فرآیندهای صنعتی و معدنکاری شناسایی شدند. در ادامه نتایج تحلیل شاخص تمرکز با استفاده از داده‌های پیشین و همچنین نتایج پرسشنامه تکمیل شده توسط خبرگان استانی با توجه به روندهای جهانی آینده موثر بر بخش صنعت، معدن و تجارت طی دوره ۱۰ ساله پیش‌رو در جدول ذیل آورده شده است.

نام استان	نتایج شاخص تمرکز		نتایج پرسشنامه (آق ۱۴۱۴)	
	رشته فعالیت‌های در حال رشد	رشته فعالیت‌های در حال افول	رشته فعالیت‌های کلیدی	رشته فعالیت‌های تضعیف شده
خراسان رضوی	دباغی و پرداخت چرم؛ پرداخت و رنگرزی خز	تولید سایر فرآورده‌های لاستیکی	تولید فرآورده‌های غذایی	تولید چوب و فرآورده‌های چوب و چوب‌پنبه (به جز مبل‌مان)، ساخت کالا از حصیر و مواد حصیریافی
	تولید تجهیزات روشنایی برقی	تولید سایر تجهیزات برقی	تولید داروها و فرآورده‌های دارویی شیمیایی و گیاهی	تولید چرم و فرآورده‌های وابسته
	تولید سایر فرآورده‌های غذایی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	تولید سایر فرآورده‌های چینی و سرامیکی	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	تولید کاغذ و فرآورده‌های کاغذی
	تولید بدنه (اتاق) وسایل نقلیه موتوری و ساخت تریلر و نیم تریلر	تولید فرآورده‌های نسوز	ساخت محصولات رایانه‌ای، الکترونیکی و نوری	تولید کک و فرآورده‌های حاصل از پالایش نفت
	تولید ماشین‌آلات عمل‌آوری مواد غذایی، نوشیدنی‌ها و دخانیات	فراوری و نگهداری میوه و سبزیجات	تولید فلزات پایه	تولید فرآورده‌های لاستیکی و پلاستیکی
	تولید یاتاقان، چرخ دنده و دیفرانسیل	تولید الیاف مصنوعی	تولید تجهیزات برقی	تولید انواع آشامیدنی‌ها

جمع بندی

استان خراسان رضوی ۷٫۳ درصد از مساحت کشور و ۸٫۱ درصد از جمعیت کشور را به خود اختصاص داده است. سهم این استان از ارزش افزوده کشوری در بخش صنعت حدود ۴٫۱ درصد و در بخش معدن ۰٫۲ درصد بوده است. از مهمترین زیرساخت‌های کلیدی در حوزه تولید (صنعتی، معدنی) و تجارت استان خراسان رضوی ۴۰ ناحیه و شهرک صنعتی و پایانه‌های صادراتی و گذرگاه‌های مرزی استان داشت. همچنین از منظر تعداد واحدهای صنعتی ۴۶٫۳ درصد صنایع استان تنها در دو رشته فعالیت صنایع غذایی و تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، استقرار دارند. ضمن آنکه ۶۰ درصد از مجموع واحدهای صنعتی استان نیز در شهرستان مشهد استقرار دارند.

